

N:o 29.

Ank. till Riksd. kansli den 25 februari 1898, kl. $\frac{1}{2}$ 3 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om förslag till lagbestämmelser, hvarigenom sågverksbolag i Norrland och Dalarne blefve skyldiga att, på sätt om kronohemman är stadgadt, så till byggnad som egornas häfd underhålla bolagen tillhörande jordbruksfastigheter m. m.

Från Andra Kammaren har lagutskottet till behandling fått mottaga en af herr O. Emthén inom nämnda kammare väckt, af bilagor åtföljd motion, n:o 84, så lydande:

»Gång efter annan har under de senaste åren Riksdagens uppmärksamhet fästs vid sågverksbolagens inom Norrland och Dalarne förvärf af jordbruksfastigheter, den för hvarje år allt större och större omfattning, hvari sådant förvärf sker, samt den fara, som till följd deraf uppstått för den sjelfegande allmogeklassens inom dessa delar af riket framtida bestånd.

De förhållanden, jag varit i tillfälle att bevittna inom den valkrets, jag i Riksdagen representerar, mana äfven mig att fästa Riksdagens uppmärksamhet på denna för Norrland och Dalarne så ytterst viktiga fråga, på det att, om möjligt, genom inskridande från Riksdagens sida farorna för det sorgliga öde, som hotar jordbruket åtminstone i Norrland, må kunna i någon mån minskas — om deras afvärjande kan tyvärr ej blifva fråga, så långt det redan gått i en för dessa delar af landet så olycksbringande utveckling.

Ångermanlands vestra domsaga torde utan gensägelse kunna anses vara typisk för det Norrland, som lemnar virket till de utefter dess kust nuvarande sågverken. Jag tror mig därför kunna med full rätt

påstå, att inom andra delar af Norrland, med liknande naturliga förhållanden som i denna domsaga, sågverksbolagens förvärf af hemman under de sista åren tagit ungefär samma utsträckning som den, jag från min hemtrakt känner.

Enligt hvad det af domhufvanden utfärdade, härvid fogade embetsbevis gifver vid handen, egde sågverken vid innevarande års början inom Ramsele tingslag något öfver hälften och i Resele tingslag ej fullt hälften eller således inom hela domsagan ungefär hälften af all den skattlagda jorden, då såsom måttstock tages hemmanens skattetal, och häntyder allt derpå, att inom en mycket nära liggande framtid största delen af hemmanen inom domsagan skola hafva öfvergått i sågverksbolagens ego.

Det torde därför ej vara förmätet att antaga, att öfver allt i Norrland, der ännu finnes till sågtimmer duglig skog och der icke, såsom i de två nordligaste länen, lagstiftningen inskränkt hemmansegarnes dispositionsrätt öfver hemmanets växande skog, inemot hälften af hemmanen i närvarande stund eges af sågverksbolag och att denna fara skall, jag vore frestad säga, lavinartadt ökas.

De, som leda sågverksbolagens affärer, köpa naturligen hemmanen allenast i syfte att åtkomma hemmanens skog och anse den inegojord, som bolagen genom köpen förvärfva, såsom ett nödvändigt ondt.

Dock är det i alldeles försvinnande liten omfattning, man hittills med begagnande af lagen om egostyckning m. m. den 27 juni 1896 afsöndrat inegojorden från hemmanen och försålt densamma, och kommer helt visst ett sådant tillvägagående att allt framgent endast i ringa grad praktiseras — detta af det skäl, att afsevärda fördelar äro för bolagen förbundna med innehafvet af hemman, och jemväl därför, att så ytterst få finnas mäktiga att köpa så afsöndrad inegojord.

Regeln är i stället, att bolagen till hemmanens förre egare eller andra personer utarrendera inegojorden på viss tid eller oftast »tills vidare», mot skyldighet för arrendatorn att såsom arrende utgöra de på hela hemmanet, således äfven den af bolaget disponerade skogsmarken, belöpande skatter och onera samt de i hemmanet ofta nog in-tecknade födoråd.

Ofta, då förre egarne af hemman ej såsom arrendatorer öfvertaga bruket af inegojorden, betinga de sig vid försäljningen jemte den kontanta köpeskillingen födoråd från hemmanet. Det kan tyckas, som skulle jord ej kunna arrenderas på fördelaktigare villkor än dem, sågverksbolagen sålunda bjuda hemmanens förre egare, eller att en sorglösare tillvaro ej kan tänkas än att sitta som kapitalist och från sitt förre hemman hafva sitt nödtorftiga lifsuppehälle i form af födoråd.

Och dock har det under den tid, som förflutit, sedan bolagens hemmansköp började, visat sig, att när bonden från att hafva varit hemmansegare blir arrendator af eller födorådstagare på hemmanet, så går det ofta ekonomiskt utför med honom. Var han förut, medan han ännu egde gård och grund, mer eller mindre sorglös och likgiltig i fråga om skötseln af hemmanets åker och äng, så tyckes han såsom arrendator förlora all energi att häfda sin jord och deraf skaffa sig sin bergning. Fråga derom alla dessa landthandlande, hos hvilka befolkningen företrädesvis köper sina förnödenheter, och jag tror, att de skola samstämmigt bekräfta ett sådant påstående. Och hvar och en, som reser omkring i bygderna och betraktar s. k. bolagshemman, skall finna ett sorgligt stort antal af dessa, synnerligast sådana som en längre tid brukats af bolagsarrendatorer, förfallna i anseende till byggnaderna och med vanhäfdade egor, samt deras brukare lefvande i de eländigaste villkor. Ett utarrenderadt hemman, som, sedan bolag dertill blifvit egare, förkofrats i anseende till jordbruket, står ej att uppleta — det vågar jag påstå.

Man må hafva hvilken åsigt som helst om gagnet eller skadan af den i Norrland af ålder brukliga seden, att föräldrar vid öfverlåtande åt barn af hemman betinga sig födoråd från hemmanet, ett är dock visst, nemligen att man haft denna sed att tacka för, att fattigvårdstungen ej antagit de kolossala proportioner, som den nu hotar att taga, sedan så många och företrädesvis de med hänsyn till jordbruket svagare hemmanen öfvergått i bolagens ego, och några födoråd från dessa ej kunna i framtiden betingas, eller hemmanen till följd af det förfall, hvori de kommit eller tvifvelsutän komma, ej längre ega förmåga att bära ett sådant.

Sågverksbolagen lära nog icke vilja sjelfmant åtaga sig att i fattigvårdshänseende sörja för dem, som bygga och bo på deras hemman, utan lär det nog bli kommunernas tunga lott att i framtiden se den redan nu stora fattigvårdsbördan ökas, ja, på många ställen mångdubblas.

Sågverksindustriens målsmän låta det i de flesta fall gå vind för våg med jordbruket på bolagens hemman — undantag gifves naturligen — under hänvisning, om någon för dem framhåller eländet, att det ligger utom denna industris ändamål och syfte att sköta jordbruk. Ja, man kan få höra en och annan bland dem, såsom skedde vid mötet i Sollefteå sistlidne sommar inför skogskomitén, oförbehållsamt draga konsekvenserna af utvecklingen med orden: 'hvad gör det, om jordbruket i Norrland går under och den nu odlade jorden i framtiden

kommer att bära skog, sågverksindustrien är tillräckligt rik att ändock gifva arbete och bröd åt Norrlands befolkning och att från andra delar af landet skaffa den brödsäd, som för dess uppehälle behöfves!

Men det är ej nog med, att dessa målsmän ofta med likgiltighet åse, hur sågverksbolagens förvärf af hemman icke blott mäktigt bidrager att komma all utveckling af jordbruket att afstanna, utan äfven bringar en icke ringa del af den nu odlade jorden i vanhäfd, det gifves dem bland desse målsmän, hvilka, när sådan finnes befordra bolagets vinning, icke sky att så godt som ödelägga ett hemman. För styrkande af detta påstående vidfogar jag protokollen i ett vid Resele tingslags häradsrätt sistlidet år handlagdt mål, i hvars afdömande jag såsom nämndeman deltagit. Under handläggningen af detta mål framgick följande:

Ett sågverksbolag hade för en köpeskilling af 25,000 kronor och ett rundligt tilltaget födoråd förvärfvat ett hemman med god tillgång på växande skog. Sedan denna afverkats, blef för sågverksbolagets disponent klart, att bolaget gjort en dålig affär, hvarför han sökte förmå säljaren att afstå från sin rätt till en god del af det i kontraktet af honom betingade födorådet.

Då säljaren helt naturligt ej ville ingå på något sådant, beslöt disponenten att omöjliggöra födorådets utgående från hemmanet och på samma gång betaga säljaren rätt att af bolaget utfå detsamma.

I det mindre lofvärda syftet lät han afverka all å hemmanet befintlig afverkningsbar skog, så att å marken fans kvar så godt som endast buskar, sålde bort nästan alla hus å hemmanet, som ej disponerades af födorådstagaren, afsöndrade såsom lägenheter en god del af hemmanets inegojord och sålde hemmanet, så beskaffadt, till en fullkomligt medellös person för 800 kronor, som denne fick qvitterade mot rätt för bolaget att disponera årets foderskörd af hemmanet.

Detta förfarande har vidtagits af disponenten för ett bolag, som hittills egt godt anseende inom orten. Hvilken garanti gifves, att det ej kan komma att gå på liknande sätt med många hemman, om sådana förhållanden uppstå, att bolagen finna med sin ekonomiska fördel förenligt att göra sig af med hemmanen, sak samma på hvilket sätt det sker, sedan de af hemmanet tagit all den inkomst, som för ögonblicket kan derur tagas?

Å andra sidan, huru skulle icke jordbruket å sågverksbolagens hemman kunna föras framåt, om genom lagstiftningen bolagen tvingades att hålla sina hemman så till byggnader som jordens häfd i fullgodt

skick? Sågverksbolagen hafva bildats och fått sin stadfästelse med ändamål att drifva sågverksrörelse. På sidan om detta ändamål hafva de blifvit innehafvare i stor utsträckning af jordbruksfastighet. Mig synes, att under sådana förhållanden, och då bolagen, för att för sig betrygga tillgången på sågtimmer, allt jemt fortfara med jordinköpen, hvarigenom jordbruket i Norrland löper stor fara, ett sådant tvång skulle kunna och böra åläggas bolagen. Dessa hafva för visso skyldighet ej blott att samla så stor vinst som möjligt åt sina delegare, utan ock att afstå en del af denna vinst till hjälp och fromma för dem, tack vare hvilka de ega sjelfva källan till sitt förvärf.

Jag får därför föreslå, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t, efter skedd utredning för hela Norrland och Dalarne i afseende på omfattningen af sågverksbolagens förvärf af jordbruksfastigheter, för Riksdagen framlägga förslag till lagbestämmelser, innefattande åläggande för sågverksbolag, som i Norrland och Dalarne ega och sjelfva eller genom arrendatorer bruka jordbruksfastigheter, att så till byggnader som egornas häfd underhålla dessa på sätt angående kronohemman finnes i lag stadgadt, äfvensom att Riksdagen för ändamålet anvisar ett anslag af femtusen kronor.»

Enligt det från kammaren ankomna protokollsutdrag, som åtföljde remissen af motionen, har emellertid herr Emthén med kammarens begifvande återkallat det i motionen framställda yrkande om anslag å femtusen kronor.

Uti motionens syfte hafva 15 ledamöter af Andra Kammaren instämt.

Lagstiftningsåtgärder af sådan innebörd som dem, motionären uti föreliggande framställning föreslagit, stå, enligt utskottets tanke, i oförenlig motsats med den inom vårt land af ålder fastslagna principen för enskild eganderätt. Det torde nemligen få anses ligga i sjelfva eganderättens begrepp befogenhet att råda och handhafva egendomen, på sätt egaren lämpligast synes; och allmänna meningen inom vårt land lär ingalunda vara gynsam stämd för andra inskränkningar härutinnan än dem, statens intresse oundgängligen kräfver.

Att detta skulle vara förhållandet med de af motionären förordade ingrepp uti sågverksbolagens inom Norrland och Dalarne eganderätt till jordbruksfastighet, kan utskottet icke finna vara af motionärens fram-

ställning eller andra förhållanden ådagalagdt. Väl må erkännas, att bolagens allt jemt sig ökande förvärf af jordbruksfastighet kan medföra verkliga sociala vådor, då den fria jordegareklassen derigenom i väsentlig mån förminskas, men om något häremot skall göras, torde detta böra bestå uti inskränkning af bolagens rätt att förvärfva jordbruksfastighet och ingalunda uti *ingrepp i lagligen redan förvärfvade rättigheter*.

För öfrigt skulle ett godkännande af motionärens förslag konsekvent leda till erkännande af statens rätt att ingripa kontrollerande och hämmande på den enskilda eganderätten till jordbruksfastighet i allmänhet, densamma må innehafvas af bolag eller enskilda personer; och en dylik grundsats i dess allmännelighet lär ej ens af motionären sjelf vinna godkännande.

Byggningabalkens af motionären åberopade bestämmelser om kontroll öfver, huru bonde å kronojord hemmanet byggt och häfdat, hade sitt berättigande i den omständighet, att staten var egare till jorden, som af åbon innehades endast under stadgad besittningsrätt.

Utskottet anser sig slutligen, med anledning af det exempel motionären anført, böra erinra derom, att, enligt en till motionen fogad bilaga, domstolen ålagt sågverksbolaget i fråga att utgifva det omstämda födörådet, och att någon skada till följd af det klandrade förfarandet alltså ej tillfogats säljaren af det hemman, sågverksbolaget inköpt, men sedermera å annan person öfverlåt.

Med stöd af det anförda hemställer alltså utskottet,

att herr Emthéns ifrågavarande motion icke må
till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 25 februari 1898.

På lagutskottets vägnar:

Carl B. Hasselrot,

Herrar *Husberg* och *C. F. Pettersson* hafva begärt få antecknadt, att de ej deltagit i ärendets behandling inom utskottet.

Herr *Nilsson* har äfvenledes velat hafva här antecknadt, att han, i anseende till ledighet från riksdagsgörömlen, icke deltagit i ärendets behandling inom utskottet.
